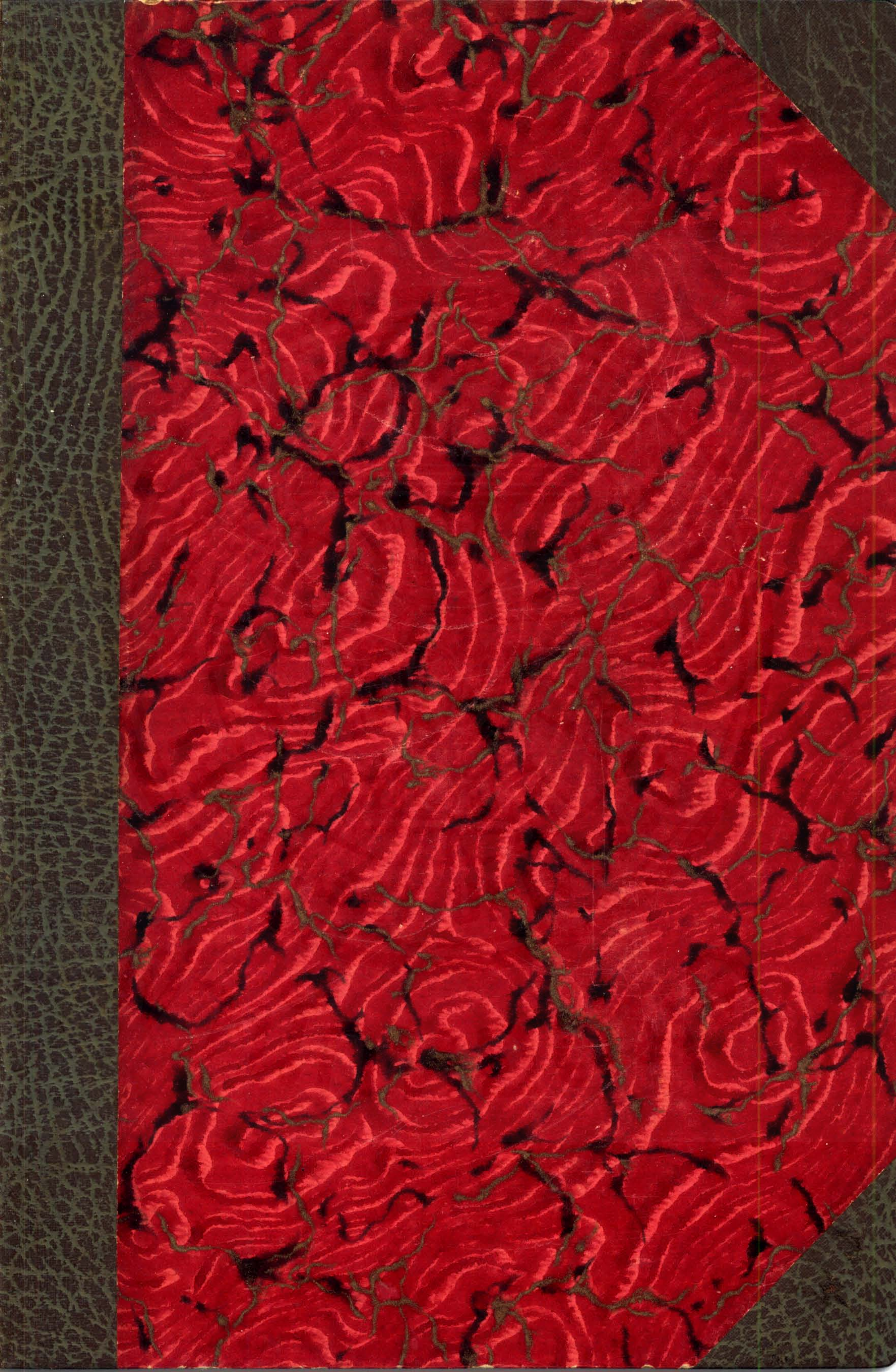

ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ ภาคที่ ๑๑

ลักษณการพระราชพิธี ฝ่ายพระราชวังบวรสถานมงคล

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นายพลตรี หม่อมเจ้าศรีไสยเฉลิมศักดิ์ ท จ. ท ม. ต ช. ร จ ม.

ในพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นบริรักษนรินทรฤทธิ์

เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๖๔

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

คำนำ

หม่อมราชวงศ์ชายอนุศักดิ์ หัสดินทร์ ณกรุงเทพ รับฉันทของพี่น้องมาแจ้งความณหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครว่า ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายพลตรี หม่อมเจ้าศรีไสยเฉลิมศักดิ์ ในพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นบริรักษ์นรินทรฤทธิ์ หม่อมราชวงศ์ซึ่งเปนบุตรธิดาจะใคร่พิมพ์หนังสือแจกสักเรื่อง ๑ ขอให้กรรมการหอพระสมุดวชิรญาณช่วยเลือกเรื่องหนังสือให้ ข้าพเจ้าจึงเลือกเรื่องพระราชพิธีฝ่ายพระราชวังบวรสถานมงคลให้พิมพ์ แลจัดไว้ในหนังสือจำพวกลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ นับเปนภาคที่ ๑๑

เรื่องพระราชพิธีฝ่ายพระราชวังบวร ฯ ที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ในต้นฉบับที่มีในหอพระสมุดวชิรญาณไม่ปรากฎว่าผู้ใดแต่ง แต่พิเคราะห์ตามสำนวนเชื่อได้เปนแน่ว่าเปนของพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นสถิตย์ธำรงสวัสดิ์ทรงแต่งประทานหอพระสมุดวชิรญาณ ครั้งทรงรับตำแหน่งเปนกรรมการเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๑ ที่ทราบได้เพราะกรมหมื่นสถิตย์ธำรงสวัสดิ์ได้เปนผู้บัญชาการพระราชพิธีในวังน่าครั้งกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ จึงเอาพระไทยใส่ศึกษาเรื่องการพระราชพิธีจนเปนผู้รู้ชำนาญดังจะเห็นได้ในสำนวนหนังสือที่ทรงแต่งนั้น

เรื่องที่กรมหมื่นสถิตย์ธำรงสวัสดิ์ทรงแต่ง ตั้งพระไทยจะพรรณาถึงการพระราชพิธีครั้งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนแล้วจึงจะพรรณาถึงการพระราชพิธีในครั้งกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ เพราะลักษณการพระราชพิธีวังน่าแต่เดิมเปนอย่างหนึ่ง ครั้นถึงพระบาทสมเด็จ

พระบิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระเกียรติยศเปนอย่างพระเจ้าแผ่นดิน จึงถ่ายแบบพระราชพิธีของพระราชวังหลวงครั้งรัชกาลที่ ๓ ไปทำเพิ่มเติมขึ้นอีกหลายอย่าง จะยกตัวอย่างเช่นพิธีสงกรานต์ที่นิมนต์พระเท่าจำนวนพระชัณษานั้น ที่จริงเปนแบบพิธีเฉลิมพระชัณษาในรัชกาลที่ ๓ ด้วยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวประสูตรในเดือน ๕ ทรงทำเนื่องในพิธีสงกรานต์ก็เลยติดเนื่องเปนพิธีสงกรานต์ไป มาถึงครั้งกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ คงได้แก้ไขลดการพระราชพิธีฝ่ายพระราชวังบวร ฯ น้อยลงกว่าครั้งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่จะลดลงเพียงไรไม่ปรากฎในหนังสือนี้ เพราะกรมหมื่นสถิตย์ธำรงสวัสดิ์ทรงแต่งว่าด้วยการพระราชพิธีครั้งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่เดือน ๕ ไปจนถึงกลางเดือน ๑๑ แล้วก็ค้างอยู่เพียงนั้น เห็นจะเปนด้วยเหตุที่แต่งค้างนี้เองจึงไม่ปรากฎว่าหนังสือนี้ได้เคยพิมพ์มาแต่ก่อน มีแต่ฉบับเขียนอยู่ในหอพระสมุดวชิรญาณ มาตรวจดูในคราวนี้เห็นว่าเปนหนังสือแต่งดีทั้งในทางสำนวนแลในทางที่ให้ความรู้ สมควรจะพิมพ์ให้แพร่หลายได้ แลเปนเรื่องที่เนื่องในครั้งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเปนสมเด็จพระไอยกาของหม่อมเจ้าศรีไสยเฉลิมศักดิ์ เหมาะแก่การที่จะพิมพ์แจกในงานศพของเธอ ข้าพเจ้าจึงได้เลือกหนังสือเรื่องนี้ให้พิมพ์ แลได้พิมพ์หมายรับสั่งการพระราชพิธีวังน่าครั้งกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญซึ่งมีฉบับอยู่ในหอพระสมุดวชิรญาณ ๒ ฉบับเพิ่มเติมต่อไว้ข้างท้าย เพื่อจะรักษาหนังสือนั้นด้วย

ข้าพเจ้าขออนุโมทนาในกุศลบุญราษีทักษิณานุปทาน ซึ่งหม่อมราชวงศ์บุตรธิดา นายพลตรี หม่อมเจ้าศรีไสยเฉลิมศักดิ์ได้บำเพ็ญด้วยความกตัญญูกตะเวที ทั้งได้พิมพ์หนังสือเรื่องลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ ภาคที่ ๑๑ นี้ให้แพร่หลาย หวังใจว่าท่านทั้งหลายที่ได้รับหนังสือนี้ไปคงจะอนุโมทนาด้วยทั่วกัน.

ดำรง ราชานุภาพ สภานายก

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๒๑ มิถุนายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๔

พระราชพิธี ฝ่ายพระราชวังบวรสถานมงคล

๑ พระราชพิธีสงกรานต์

การที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลประจำปีในพระราชวังบวร ฯ นี้ กล่าวตามที่ได้เห็นเปนอัตรามาแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ต่อมาถึงกรมพระราชวังบวรในรัชกาลปัตยุบันนี้ ลดน้อยลงหลายอย่าง จะได้กล่าวต่อภายหลัง ก็การพระราชกุศลในครั้งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ต้นคือนักขัตฤกษ์สงกรานต์ เริ่มตั้งแต่ก่อนน่าสงกรานต์วันหนึ่ง เวลาเย็นมีพระสงฆ์ ๕ รูป สวดพระปริตเศกเครื่องมุรธาภิเศกในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ทั้ง ๓ วัน รุ่งขึ้นวันเถลิงศกเวลาเช้าฉันแล้วถวายไทยทานสบงร่มรองเท้า

อนึ่งในวันจ่ายเวลาเย็นนั้นนิมนต์พระสงฆ์เถรานุเถรตั้งแต่พระองค์เจ้าพระ หม่อมเจ้าพระราชาคณะ สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะผู้ใหญ่ตามลำดับยศตลอดลงมา เว้นไว้แต่ที่มีราชการในพระบรมมหาราชวังฤๅอาพาธจึงไม่ได้มา แต่พระราชาคณะสามัญนั้นใช่ที่ได้มาในพระราชพิธิสัมพัจฉรฉินท์ปีที่ล่วงมาแล้วนั้นรวมเท่าพระชนม์พรรษาเพิ่มปีละองค์สวดมนต์ในพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย ตั้งเครื่องนมัสการทองใหญ่ รุ่งขึ้นวันมหาสงกรานต์เวลาเช้าทรงประเคนอาหารบิณฑบาตตามธรรมเนียม

พระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้วทรงประเคนผ้าไตร พระสงฆ์ออกไปคอยสรงน้ำที่ข้างพระที่นั่งอิศราวินิจฉัยด้านใต้ยกปรำกาดผ้าขาวตั้งเตียงมีเสา ๔ เสาผูกม่านผ้าขาวเพดานผ้าขาวห้อยพวงดอกไม้สด ข้างหลังเตียงมีถังน้ำสี่เหลี่ยมใหญ่ตั้งบนม้าสูง มีบัวตะกั่วสองบัวเรียกว่าประทุม พระสงฆ์เข้าไปสรงทีละ ๒ รูป ประโคมแตรสังข์พิณพาทย์กลองแขก มีขัวอย่างฝรั่งคันเปนสูบยกในขันเชิงใหญ่ใช้น้ำดอกไม้สด กรมพระแสงหอกดาบถือถวายทรงสูบต่อพระหัตถ์ แล้วมีสุหร่ายอย่างสูบน้ำทางก้นสองอัน มักโปรดให้พระองค์เจ้าเล็ก ๆ เปิดก๊อกโปรยถวายพระ แลมีโถน้ำอบพนักงานภูษามาลาคอยตักถวาย เมื่อพระสงฆ์สรงน้ำแล้วออกไปครองไตร กลับเข้ามาฉันเข้าแช่เวลาเพนอีกครั้งหนึ่ง ไม่มีไทยทานสิ่งใดอีก

แลเวลาเย็นวันมหาสงกรานต์นั้น มีสวดมนต์ฉลองพระทรายเตียงยกในพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย ๒๐ รูป สวดที่เก๋งบอกหนังสือวัดบวรสถานสุทธาวาศ ๑๐ รูป ฉลองพระทรายหลวงแลพระทรายข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย เช่นพระทรายขันตาศักดิ์ในพระบรมมหาราชวัง รุ่งขึ้นวันเนาเวลาเช้ามารวมฉันในพระที่นั่งอิศราวินิจฉัยเช้า ๓๐ รูป เพนฉันเข้าแช่ ๑๕ รูป ไทยทานสบงร่มรองเท้า

พระทรายเตียงยกนั้นเปนพนักงานกรมพระตำรวจในซ้ายขวา ๒ องค์ ทหารในซ้ายขวา ๒ องค์ กรมฝีพาย ๖ องค์ รวม ๑๐ องค์ กำหนดให้มาก่อรับเสด็จน่าพระที่นั่งอิศราวินิจฉัยพร้อมกัน ก่อบนม้าสี่เหลี่ยมทาสีขาว มีราชวัตรฉัตรธงกระดาษทองสีต่าง ๆ แล้วยกเข้าไปตั้งฉลองใน

พระที่นั่งอิศราวินิจฉัยตามเฉลียงด้านใต้มีเครื่องบูชากระบะเชิง เวลาเช้ามีพานเข้ายิณฑ์ครบเท่ากับเตียงพระทรายด้วย เมื่อเสร็จขึ้นแล้วตั้งบายศรีทอง เงิน สมโภชเวียนเทียนประพรมน้ำหอมแล้วแห่ไปวัดมหาธาตุ มีกระบวรแห่ธงมังกรน่า ๓๐ คัน หลัง ๒๐ คัน คู่แห่น่า ๓๐ หลัง ๒๐ กลองชนะ ๒๐ จ่าปี่ ๑ จ่ากลอง ๑ แตรงอน ๖ แตรฝรั่ง ๖ สังข์ ๑

พระทรายหลวงที่วัดบวรสถานน่าที่สีตำรวจก่อ องค์ใหญ่องค์ ๑ สูง ๘ ศอก สนมตำรวจก่อพระทรายบริวาร ๕๐ องค์สูง ๒ ศอก มีราชวัตรฉัตรธงกระดาษแลเข้ายิณฑ์พาน ๒ ชั้นพาน ๑ เครื่องบูชากระบะมุกเหมือนกัน แต่พระทรายข้าราชการนั้นบางทีโปรดให้ยกไปก่อวัดหงษ์รัตนารามบ้าง

อนึ่งมีเครื่องบูชากระบะมุกเชิงแลผ้าทรงน้ำหอมสรงพระศรีมหาโพธิ์วัดมหาธาตุสำรับ ๑ วัดสุทัศน์เทพวราราม ๒ สำรับ วัดสระเกษสำรับ ๑ ที่พระพุทธสิหิงค์ก็มีสรงน้ำ แลตั้งเครื่องนมัสการทองทิศตั้งบายศรีทองเงินสมโภชเวียนเทียนประโคมแตรสังข์พิณพาทย์กลองแขกทั้ง ๓ วัน แลมีพุ่มดอกไม้เพลิงคืนละ ๕ พุ่มทั้ง ๓ คืน ที่พระพุทธบาทในวัดบวรสถานก็มีสรงน้ำเวียนเทียนด้วย

อนึ่งถ้าปีใดสงกรานต์เป็น ๔ วันแล้ว เพิ่มสวดมนต์เย็น ๒๐ รูป ในวันเนาแรกฉันเช้า ๒๐ รูป เพน ๒๐ รูป ในวันเนาที่ ๒ ไทยทานสบง ร่มรองเท้าเหมือนกัน

ในเวลาเย็นวันเนานั้นพระสงฆ์ราชาคณะถานานุกรมสวดมนต์ในพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย ๒๐ รูปในการสรงมุรธาภิเศก พระแท่นสรงตั้งข้าง

พระที่นั่งด้านเหนือ รุ่งขึ้นวันเถลิงศกเวลาเช้าเจ้าพนักงานภูษามาลาเข้าไปเชิญพระโกษฐพระบรมอัฐิแลพระอัฐิลงตั้งบนโต๊ะสลักปิดทองมีเครื่องพระสุคนธพร้อมเปิดฝาพระโกษฐไว้ แล้วออกเสียก่อน ต่อเวลา ๒ โมงเศษจึงเสด็จพระราชดำเนินขึ้นหอพระเจ้าสรงน้ำพระบรมธาตุแลพระพุทธรูป แล้วเสด็จขึ้นพระที่นั่งวายุสถานอมเรศ สรงน้ำพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย แลกรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาลที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ แล้วจึงเสด็จขึ้นหอพระอัฐิสรงน้ำพระอัฐิกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ แลกรมพระศรีสุดารักษ์ แลพระสัมพันธวงศ์เธอ พระชนกในกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทร์ด้วย แล้วจึงเสด็จออกเลี้ยงพระสงฆ์ฉันเช้าในท้องพระโรง เจ้าพนักงานจึงกลับเข้าไปเชิญพระบรมอัฐิแลพระอัฐิออกทางประตูสุดถลคิวาไลยขึ้นพระราชยานขึ้นเสลี่ยงประโคมกลองชนะแตรสังข์ไปตั้งเหนือพระที่นั่งเสวตรฉัตรภายในพระที่นั่งศิวโมกข์พิมาน

ครั้นเมื่อปีมเสงนพศก ๑๒๑๙ พระเสริมพุทธปฏิมากรซึ่งอยู่ในพระวิหารวัดประทุมวนารามเดียวนี้ ลงมาจากเมืองหนองคายแห่ประดิษฐานบนพระที่นั่งเสวตรฉัตรในพระที่นั่งศิวโมกข์ แต่นั้นมาก็ใช้ตั้งพระบรมอัฐิพระอัฐิเหนือชั้นแว่นฟ้า ๒ ชั้นบักพระบวรเสวตรฉัตร ชั้นแว่นฟ้านั้นตั้งตรงน่าพระเสริมห่างออกมาห้อง ๑ ตั้งต้นไม้ทองเงิน ๒ คู่มีเครื่องนมัสการทองน้อยสำรับ ๑ เมื่อพระสงฆ์ ๒๐ รูปในท้องพระโรงรับพระราชทานฉันเช้าแล้วนั่งรออยู่จนถึงพระฤกษ์สรงมุรธาภิเศก ถวายชยันโตพราหมณ์เป่าสังข์ กรมพระแสงในขับบัณเฑาะว์ พนักงานประโคม

ฆ้องไชยแตรสังข์พิณฑ์พาทย์กลองแขกพร้อมกัน พระแท่นที่สรงนั้นเปน พระแท่นแว่นฟ้ามีบัวกลุ่มมีพนักทาขาวขอบทองเพดานระบายรอบ เสด็จประทับเหนือตั่งรูปกลมหุ้มผ้าขาวทรงเหยียบใบไม้ ตรงพระภักตร์ตั้งถาดสรงพระภักตร์พระครอบกลีบบัวทองคำ ทรงตักน้ำในขันสรง ๗ แล้วภูษามาลาถวายพระครอบพระกริ่ง พระครอบเนาวโลหะ พระเต้าบังกะหรี่ภายหลังพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระเต้าเบญจครรภมาอีกองค์หนึ่งก็เปนพนักงานภูษามาลาถวาย ชาวที่ใหญ่ถวายพระเต้าห้ากระษัตริย์ บาตรดินพม่าสามบาตรแล้วพระครูอัษฎาจารย์ หลวงศิวาจารย์ หลวงสุริยาเทเวศร์ พราหมณ์โหรดาจารย์จึงถวายน้ำพระมหาสังข์ทักขิณาวัฏ สังข์ทอง, เงิน, นาก, งา, พราหมณ์พฤฒิบาศถวายพระครอบสำริด เสร็จแล้วทรงผลัดพระภูษาตามสีวัน (ธรรมเนียมสรงเช่นนี้มีเมื่อ สุริยุปราคา จันทรุปราคาด้วย) เมื่อสรงแล้วเสด็จประทับท้องพระโรง พระสงฆ์ถวายยถาสัพพีถวายอติเรกถวายพระพรลาครั้งหนึ่งแล้ว ออกไปนั่งอาศน์สงฆ์ที่พระที่นั่งศิวโมกข์ เวลาเช้า ๕ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินออกพระที่นั่งศิวโมกข์พิมานทรงประเคนสำรับเข้าแช่เพนอีกครั้งหนึ่ง พระสงฆ์ฉันแล้วจึงสดัปกรณ์ผ้าขาว ๒๐ พับ ผ้าคู่ ๒๐ คู่ ธูปเทียนขวดน้ำหอมสิ่งละ ๒๐ เท่ากัน พระสงฆ์สำรับนั้นเองสดัปกรณ์ยถาสัพพีถวายอติเรกถวายพระพรลาอีกครั้งหนึ่ง แล้วมีสดัปกรณ์พระอันดับอีก ๔๐๐ รูป แลมีผ้าคู่ธูปเทียนของพระบรมวงศานุวงศ์ในพระบรมมหาราชวัง แลพระราชวังบวรทั้งฝ่ายน่าฝ่ายในถวายด้วย ใช้สดัปกรณ์พระรายร้อยทั้งสิ้น ผ้าคู่ขวดน้ำหอมธูปเทียนที่ทรงพระราช

อุทิศสคภัปกรณ์พระบรมอัษฐิ พระอัษฐิณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยในพระบรมมหาราชวัง ๔๐ คู่ สคภัปกรณ์พระอันดับ ๒๐๐ รูป ผ้าคู่ขวดน้ำหอมบังสกุลอัษฐิเจ้าคุณสัมพันธวงศ์บ้านสมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่องค์น้อย ๗ คู่ ภายหลังเปน ๙ คู่ จีวร ๑ สบง ๑ ขวดน้ำหอมธูปเทียนสคภัปกรณ์พระอัษฐิกรมสมเด็จพระปรมานุชิตณวัดพระเชตุพนด้วย แลมีผ้าขาวเขียนอักษรทรงพระราชอุทิศถวายตามพระนามพระบรมอัษฐิพระอัษฐิ แลอุทิศพระราชทานตามนามอัษฐิ เจ้าพนักงานศุภรัตนำไปทุกแห่ง

อนึ่งมีพระราชทานผ้า ๒ สำรับขวดน้ำหอมสรงน้ำพระเจ้าพี่ยาเธอพระเจ้าพี่นางเธอที่มีพระชนม์มากหลายพระองค์ แลพระราชทานรดน้ำเจ้าจอมมารดาในรัชกาลที่ ๒ สองคน สมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่องค์น้อยด้วย แต่พระนมนั้นพระราชทานเงินด้วย เสร็จการพระราชกุศลนักขัตฤกษ์สงกรานต์เท่านี้,

พระราชพิธีวิสาขบูชา

มีสวดมนต์ที่พระที่นั่งศิวโมกขพิมานวันขึ้น ๑๓ ค่ำ ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เวลาย่ายทั้ง ๓ วัน ฉันเช้าวันขึ้น ๑๔ ค่ำ แรมค่ำ ๑ คง ๑๕ รูป แต่วันขึ้น ๑๕ ค่ำ พระสวดจัตุเวทมารวมฉันด้วยอีก ๔ รูป เปน ๑๙ รูป ไทยทานสบงร่มรองเท้าใบชา ตั้งเครื่องนมัสการทองใหญ่ มีตะเกียงเจือน้ำมันหอม น้ำมันจันทน์ น้ำมันกระดังงา น้ำมันงา น้ำมันมะพร้าววันละ ๕ ตะเกียง ตั้งที่พระพุทธสิหิงค์ ๑ พระเสริม ๑ วัดบวรสถานสุทธาวาศในพระอุโบสถ ๑ พระพุทธบาทบนเขา ๑ พระพุทธบาทสี่รอย ๑

มีเทศนาในพระที่นั่งอิศราวินิจฉัยคืนละกัณฑ์ทั้ง ๓ คืน เครื่องกัณฑ์ไตรพัชนีถาดชาร่มรองเท้าเสื่ออ่อนหมอนอิงตะลุ่มคาวหวาน มีดอกไม้เพลิงพุ่ม ๕ ชั้น น่าวัดบวรสถานสุทธาวาศ ๕ พุ่ม น่าพระที่นั่งพุทไธสวรรย์พุ่ม ๑๐ กระถาง ๑๐ ระทา ๘ ฝนแสนห่า ๑ สหัสธารา ๑ พ้อม ๑ จอกแก้ว ๑๐ พะเนียง ๑๐ ทั้ง ๓ คืน มีโคมข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยแขวนพระอุโบสถที่วัดบวรสถานสุทธาวาศที่ข้างพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ทั้ง ๒ แห่งภายหลังเมื่อพระเลิกมาแล้ว มีประกวดประขันขึ้นที่พระที่นั่งศิวโมกข์พิมาน มีซุ้มตะเกียง ๔ ตำรวจด้วย ๔ ซุ้ม วันแรมค่ำหนึ่งสดัปกรณ์แต่รายร้อย ๕๐๐ พระบรมอัษฐิพระอัษฐิเชิญออกตั้งเหมือนสงกรานต์

อนึ่งมีสดัปกรณ์พระบรมอัษฐิพระอัษฐิด้วยผ้าขาว ๔ เหลี่ยม แล้วถวายสลากภัตร ๑๕๐ รูปที่พระที่นั่งศิวโมกข์พิมานครั้ง ๑ จะเปนปีใดจำไม่ได้ เกณฑ์ข้าราชการฝ่ายในทำกระทง ๑๕๐ กระทง จ่ายเงินหลวงกระทงละสลึงเฟื้อง นอกนั้นเปนของข้างในเพิ่มเติมมีธูปเทียนหมากพลูด้วย จำนวนพระสงฆ์ที่สดัปกรณ์ใช้ตามวัดที่พระอัษฐิทรงปฏิสังขรณ์คือวัดอรุณราชวราราม ๑๗ วัดหงษ์รัตนาราม ๑๗ วัดมหาธาตุ ๑๗ วัดบวรมงคล ๑๗ วัดไพชยนต์พลเสพ ๑๗ วัดศรีสุดาราม ๑๗ วัดหิรัญรูจี ๑๖ วัดสัมพันธวงศ์ ๑๖ วัดรังษีสุทธาวาศ ๑๖ รวม ๑๕๐ สดัปกรณ์รายร้อยยกไม่มี เสร็จพระราชกุศลวิสาขบูชาเท่านี้

การพระราชกุศลเข้าพรรษา

เวลาบ่ายเสด็จออกหล่อเทียนพรรษาที่เก๋งข้างพระที่นั่งอิศราวินิจฉัยด้านใต้ ในวันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๘ ถ้าปีใดมีอธิกมาศก็หล่อขึ้น ๘ ค่ำ

เดือน ๘ บูรพาสาธ เทียนเล่ม ๑ ขี้ผึ้งหนัก ๑๕ ชั่งเศษ หล่อปีละ ๕ เล่ม คือวัดพระศรีรัตนศาสดารามเล่ม ๑ พระที่นั่งพุทไธสวรรย์เล่ม ๑ พระที่นั่งศิวโมกข์พิมานเล่ม ๑ วัดบวรสถานเล่ม ๑ วัดหงษ์รัตนารามเล่ม ๑ เทียนนั้นรูปเปน ๖ เหลี่ยมปลายเปนบัวกลมปิดทอง ตัวเทียนปิดทองลายทรงเข้าบิณฑ์ มีฉัตรทองอังกฤษยกยอด แล้วยกมาตั้งถวายตัวในท้องพระโรง วันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๘ เวลาสวดมนต์เย็นรุ่งขึ้นวัน ๑๔ ค่ำพระสงฆ์ฉันแล้วเสด็จขึ้น เจ้าพนักงานจึงนำไปตั้งในที่ตามที่ทั้ง ๕ แห่ง อนึ่งในวันขึ้น ๑๓, ๑๔, ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ มีสวดมนต์เย็น พระสงฆ์ราชาคณะโดยมาก พระครูเปรียญถานานุกรมพิธีธรรมบางอารามที่ทรงรู้จักรวม ๑๐๐ รูป แบ่งฉันวันขึ้น ๑๔ ค่ำ แรมค่ำ ๑ วันละ ๓๐ รูป ขึ้น ๑๕ ค่ำ ๔๐ รูป มีตะแกรงเครื่องเข้าพรรษาพุ่มย่อม รูปสัตว์ขี้ผึ้ง เทียนร้อยตะแกรงรองกระทงเมี่ยงเท่าจำนวนพระสงฆ์ ถ้าพระที่ทรงนับถือคุ้นเคยมีต้นไม้กระถางใหญ่ ต้นไม้แก้ว กระถางบัว พุ่มขนาดเขื่องเพิ่มเติมอีกส่วนหนึ่ง

วันขึ้น ๑๕ ค่ำพระฉันแล้วเสด็จพระราชดำเนินที่พระพุทธสิหิงค์ พระเสริม ทรงจุดเทียนพรรษาถวายพุ่มอย่างใหญ่คู่ ๑ ต้นไม้ใหญ่คู่ ๑ ต้นไม้แก้วคู่ ๑ กระถางบัวคู่ ๑ รูปสัตว์ขี้ผึ้งปิดทองเงินคู่ ๑ ธูปแพเทียนแพเครื่องเข้าพรรษาพร้อมเหมือนกันทั้ง ๒ แห่ง แต่เทียนพรรษาวัดบวรสถาน วัดหงษ์นั้น พระราชทานเทียนชะนวนโคมเพลิงพระองค์เจ้าไปจุด มีพุ่มขนาดกลาง ๑ ต้นไม้กระถาง ๑ ต้นไม้แก้ว ๑ กระถางบัว ๑ รูปสัตว์ขี้ผึ้งคู่ ๑ ธูปแพเทียนแพ เครื่องเข้าพรรษาพร้อมเหมือน

กัน แล้วเสด็จพระราชดำเนินมายังพระบรมมหาราชวัง เสด็จในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทันเผ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังไม่เสด็จขึ้น ทรงจุดเทียนถวายเครื่องสักการะบูชา พระมณีรัตนปฏิมากร พุ่มขนาดใหญ่คู่ ๑ ต้นไม้กระถางคู่ ๑ ต้นไม้แก้วคู่ ๑ รูปสัตว์สิงขี้ผึ้งปิดทองเงินคู่ ๑ ธูปแพเทียนแพหมากพลู ไม้ชำระสีฟันขี้ผึ้งพร้อม แต่เสด็จพระราชดำเนินอยู่ประมาณ ๗,๘ ปี ภายหลังมาไม่ทรงสบายก็ไม่ได้เสด็จ เลยพระราชทานให้พระองค์เจ้าจุดต่อไป ที่หอพระเจ้าในพระราชวังก็มีเครื่องเข้าพรรษาอย่างย่อมพร้อม เจ้าพนักงานนำขึ้นไปตั้งทุกปี[๑] วันแรมค่ำ ๑ เวลาเช้าเชิญพระบรมอัฐิ พระอัฐิ ออกตั้งเหนือแว่นฟ้า ๒ ชั้น ยกเสวตรฉัตรในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ตั้งเครื่องสูงหักทองขวางฉัตร ๕ ชั้น ๔ บังแทรก ๓ แต่เสด็จออกเลี้ยงพระที่ท้องพระโรงแล้วทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการทองน้อย มหาดเล็กเชิญไปตั้งที่แล้วสดัปกรณ์พระหัวทาน ๔ รูป มีสบงร่มรองเท้าธูปเทียนพุ่มต้นไม้เครื่องเข้าพรรษาพระอันดับ ๔๐๐ รูป เวลาค่ำมีดอกไม้เพลิงคืนละ ๕ พุ่มทั้ง ๓ คืน การที่เชิญพระอัฐิขึ้นสดัปกรณ์บนพระที่นั่งพุทไธสวรรย์นั้น เพราะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เคยเสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปทรงจุดเทียนพรรษาที่พระพุทธสิหิงค์ทุกปี มีหัวทานสดัปกรณ์กาลานุกาลด้วยทุกครั้ง

---

๑ ความตรงนี้ไม่ชัด เข้าใจว่าเห็นจะหมายความว่า มีเครื่องเข้าพรรษาอย่างย่อมของวังน่า เจ้าพนักงานฝ่ายในนำมาบูชา (พระพุทธบุษยรัตน ในหอพระเจ้าในพระราชวังหลวง มิใช่เจ้าพนักงานในพระราชวังหลวงเชิญเครื่องเข้าพรรษาไปบูชาในหอพระวังน่า

อนึ่งตั้งแต่เข้าพรรษาไปมีเทศนาในพระที่นั่งอิศราวินิจฉัยคืนละกัณฑ์ ทั้ง ๓ เดือน นั่งเทศน์บนพระที่นั่งเสวตรฉัตร ตั้งเครื่องนมัสการกระบะถมจงกลฝรั่งปักเทียน ๒ จงกล มีเชิงเทียนใหญ่ปักเทียนดูหนังสือคู่ ๑ เครื่องกัณฑ์สบงธูปเทียนหมากพลูเงินตำลึง ๑ ทุกวัน พระรับสัพพี ๔ รูป มีเทียนพระจุดราวหนึ่ง ๒๐ เล่ม ตำรวจจุดราวหนึ่ง ๒๐ เล่ม เสร็จการพระราชกุศลเข้าพรรษาเท่านี้

การพระราชกุศลถวายพระบรมอัฐิ

คือวันแรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๘ เปนวันคืถีคล้ายวันสวรรคต พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย เวลาเช้าเจ้าพนักงานเข้าไปเชิญพระบรมอัฐิรองพานทอง ๒ ชั้นออกตั้งบนม้าสลักปิดทองเหนือพระที่นั่งเสวตรฉัตร ในพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย เสด็จออกเลี้ยงพระสงฆ์ราชาคณะถานานุกรม ๑๐ รูปรับพระราชทานฉันแล้ว สดัปกรณ์ผ้าขาว ๑๐ พับธูปมัดเทียนมัดของอื่นเปลี่ยนไปต่าง ๆ เหมือนบางคราวเปนที่ชาหีบชาอั้งโล่จับเจี้ยวเปนต้น มีสดัปกรณ์พระอันดับ ๑๐๐ รูป แล้วมีเทศนากัณฑ์ ๑ เครื่องไทยธรรมไตรบาตรย่ามพัชนีที่บูชา ถาดชาโคมร่มรองเท้าเสื่ออ่อนหมอนอิงกาถ้วยกะโถนถ้วยตะลุ่มคาวหวานเงินติดเทียน ๓ ตำลึง เทศน์จบเสด็จขึ้นแล้วเชิญพระบรมอัฐิกลับ เวลาเย็นพระสงฆ์ที่ฉันเช้ามาสวดมนต์อีกครั้ง ๑ เปนเสร็จในวันเดียวเท่านี้

การพระราชกุศลอย่างนี้ มีในวันพระบรมราชสมภพพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย คือวันขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๔ อีกครั้ง ๑

บวชนาคหลวง

อนึ่งบางปีมีหม่อมราชวงศ์เข้าไปบวชเปนนาคหลวงเคยมีหลายคราว บวชในเดือน ๘ ทำขวัญที่พระที่นั่งศิวโมกข์พิมาน ตั้งบายศรีทองเงิน ๒ สำรับไตรบาตรบริกขารของหลวงพร้อม รุ่งขึ้นเวลา ๕ โมงเช้าแล้ว นาคขึ้นเสลี่ยงกั้นกลดกำมะลอแต่น่าพระที่นั่งศิวโมกข์พิมานออกประตูโอภาษพิมาน ไปลงที่ประตูวัดบวรสถานสุทธาวาศ เข้าไปในพระอุโบสถ มีประโคมพิณพาทย์แตรสังข์ แต่ไม่เคยมีเสด็จออก โปรดให้เจ้านายถวายเครื่องบริกขารพระบวชใหม่ทุกครั้ง พระอุปัชฌาย์ คู่สวดนั่งหัตถบาศรวม ๓๐ รูป ไทยทานของหลวงถวายจีวรธูปเทียนหมากพลู เสร็จพระราชกุศลเดือนแปดเท่านี้,

การพระราชพิธีเฉลิมพระชนม์พรรษา

การที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเฉลิมพระชนม์พรรษานี้ ทรงพระราชดำริห์ขึ้นใหม่ เทียบ เคียงกับธรรมเนียมจีนที่เรียกว่าบั้นสิวฤาแซยิดแลอนุโลมตามพุทธศาสน์โหราสาตรประกอบกัน เพื่อให้เปนการสวัสดิมงคลเจริญพระชนมศุขทุกทิวาราตรีกาล กำหนดทำในเดือน ๑๐ แต่เลื่อนไปเหลื่อมตามสุริยโคจรบรรจบรอบคล้ายวันพระราชสมภพ โปรดให้จัดการในพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย คือเชิญพระพุทธสิหิงค์ตั้งเหนือพระที่นั่งบุษยก ตั้งพระเสริมบนพระที่นั่งเสวตรฉัตร ตรงน่าพระเสริมตั้งพระไชยวัฒน์ พระมหาจำเริญ ตั้งดวงพระชัณษา พระสุพรรณบัตรพระราชลัญจกร ตั้งพระมหาสังข์ห้า พระครอบ พระเต้าต่างๆ พระเต้า

ห้ากระษัตริย์ ยาตรดินพม่า โยงสายสิญจน์ถึงกัน บนพระแท่นที่ประทับออกขุนนางนั้น ตั้งเชิงเทียน โคมกิ่ง พานดอกไม้ ขวดปักดอกไม้ แลมีเทียนสูงเท่าพระองค์วงรอบพระเศียรเล่มเดียวกันขดกลมวางเหนือพานทั้งสองชั้นสวมโคมแก้วบังลมด้วย ที่น่าพระที่นั่งบุษบกตั้งโต๊ะจีนข้างละโต๊ะ ที่หลังลับแลตรงพระทวารด้านน่าตั้งโต๊ะจีนใหญ่ข้างละโต๊ะ หลังโต๊ะแขวนฉากห้อยแพรอึ้งติวติดโคมเหลียน ๒ ข้างทั้ง ๒ โต๊ะ ตรงพระแกลเฉลียงด้านน่าก็ตั้งโต๊ะจีนข้างละโต๊ะ พระองค์เจ้าฝ่ายในร้อยดอกไม้แขวนเต็มที่

อนึ่งที่พระที่นั่งสนามจันทร์มีโต๊ะจีนโต๊ะ ๑ ตั้งรูปเทพดานพเคราะห์หล่อด้วยทองเหลือง ตรงน่าโต๊ะออกมาตั้งบัตรเก้าบัตรยอดบัตรปักเทวรูปนพเคราะห์โหรบูชาเทวดาในเวลาเย็นนั้นด้วย พระสงฆ์ที่สวดมนต์นั้นมากกว่าพระชนม์พรรษารูป ๑ พระธรรมไตรโลก (รอด) วัดโมฬีโลกเป็นอธิบดีสงฆ์เลือกคัดพระราชาคณะ พระครู เปรียญ ถานานุกรมที่สวดดีเสียงดังทั้งสิ้น พระปิฎกโกศล (ฉิม) วัดราชบุรณ เป็นผู้ขัดตำนานเสมอทุกครั้ง เวลา ๕ โมงเย็นพระสงฆ์เข้านั่งที่ ประโคมพิณพาทย์เครื่องใหญ่ ๒ วง เสด็จออกทรงประเคนไตรแพรสลับผ้า มีผ้ากรายแพรต่วนปักลายพระยี่นแลอักษรพระบวรราชวังกับย่ามเยียรบับข้างเข้มขาบข้าง พระสงฆ์ครองไตรแล้วทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการทองใหญ่ พระสงฆ์เจริญพระปริต เมื่อสวดจบแล้วมีเสภาที่เฉลียงน่าท้องพระโรง หลวงพิศณุเสนี (ทองอยู่) เป็นผู้ขับทุกปี รุ่งขึ้นเวลาเช้าเสด็จออก

ทรงประเคนอาหารบิณฑบาต พระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้ว ทรงถวายเครื่องสมณบริกขารภัณฑ์ต่าง ๆ เปนของไทยบ้าง จีนบ้าง ฝรั่งบ้าง ยี่ปุ่นบ้าง หลายสิ่งพอสมควร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาถวายอติเรกถวายพระพรลา แล้วมีทรงปล่อย ปลา เป็ด ไก่ สุกรด้วย

อนึ่งเมื่อต้น ๆ มีพระฤกษ์สรงมุรธาภิเศกเหมือนสงกรานต์ ภายหลังสรงข้างในทุกปี เสร็จการพระราชกุศลเฉลิมพระชนม์พรรษาเท่านี้

การพระราชพิธีสารท

คือวันเดือน ๑๐ แรม ๑๓,๑๔,๑๕, ค่ำ มีสวดมนต์ที่พระที่นั่งศิวโมกข์พิมานวันละ ๒๐ รูป รุ่งขึ้นวันแรม ๑๔,๑๕, ค่ำเดือน ๑๐ ขึ้นค่ำ ๑ เดือน ๑๑ เวลาเช้าฉัน มีเข้ายาคูโถลายครามต่าง ๆ ของหลวงทุกสำรับ เมื่อพระสงฆ์ฉันแล้ว เจ้านายแลข้าราชการที่ปฏิบัติพระต้องถ่ายของลงในบาตรกับทั้งโถยาคูก็บรรจุไปในบาตรด้วย ไทยทานมีสบง ใบชา ธูปเทียนหมากพลู วันขึ้นค่ำ ๑ เดือน ๑๑ เชิญพระบรมอัฐิ พระอัฐิออกตั้งทรงบำเพ็ญพระราชกุศลกาลานุกาลตามเคยเหมือนที่กล่าวมาแล้วข้างต้น มีแต่สดับปกรณ์รายร้อย ๕๐๐ รูป

อนึ่งมีกระทงเข้ากรูของคาวหวานหมากพลูจัดลงในกระทง มีต้นไม้ดอกไม้จีนดอกตะแบกธงจรเข้ประดับพร้อม มีเทียนหนักเล่มละหกสลึงสำหรับทรงจุด ๓ เล่ม ๆ ละสลึง ๑๐ เล่ม มีสมุดเล็ก ๆ เขียนคาถาบูชาตำราหลั่งน้ำอุทิศกุศลเล่ม ๑ กับพระเต้าษิโณทกตั้งถวายทรงจบพระหัตถ์หลั่งน้ำไปถวายพระสงฆ์ราชาคณะฉันวันละกระทงทั้ง ๓ วัน แล

มีทรงบาตรโถยาคูวันละ ๑๐๐ รูปทั้ง ๓ วัน มีดอกไม้เพลิงน่าพระที่นั่งพุทไธสวรรย์คืนละ ๕ พุ่ม ๓ คืน เสร็จพระราชกุศลสารทเท่านี้.

เทศนามหาชาติแลจัตุราริยสัจ

กำหนดเดือน ๑๑ วันขึ้น ๑๔ ค่ำ มีเทศนาอริยสัจ ๒ กัณฑ์ วันแรมค่ำ ๑ อีก ๒ กัณฑ์ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เทศนามหาชาติ ๑๓ กัณฑ์ ในพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย การตกแต่ง คือ บนพระที่นั่งเสวตรฉัตรเปนที่พระสงฆ์นั่งเทศนาที่บนพระแท่นประทับออกขุนนางตั้งเครื่องแก้วโคมกิ่งรายไปเต็มที่ กลางพระแท่นตั้งโต๊ะกลมกลางโต๊ะวางพาน ๒ ชั้นรองพุ่มประดับด้วยรวงเข้า ขอบโต๊ะวางพานทองประดับพุ่มดอกไม้สด ๕ พาน พานเครื่องบูชาเลิศ ๕ พานสลับกัน สองข้างพระแท่นตั้งเครื่องนมัสการข้างละสำรับ ต่อน่าพระแท่นออกมาตั้งโต๊ะหมู่อย่างใหญ่ประดับเครื่องแก้วต่าง ๆ เต็มโต๊ะ ที่มุมโต๊ะหมู่ด้านน่าตั้งหมากพนมรองพานแว่นฟ้า ๒ ชั้นตั้งบนม้าข้างละพาน หลังโต๊ะหมู่ มีโต๊ะจีนตั้งเครื่องเล่นของจีนต่าง ๆ ต่อออกไปแถวกลางตั้งต้นไม้ทองเงินกับโคมกิ่งระย้าแก้วคั่นกัน ที่สุดตั้งอ่างแก้วเลี้ยงปลาทองปลาเงิน ถัดออกมาตั้งขวดลายครามปักดอกไม้กิ่ง ถัดออกมาอีกถึงฉัตร ๕ ชั้นดอกไม้สด ยังแทรกประดับเครื่องสดสลับกันตั้งข้างละแถว ถัดถึงแนวมุมหลังโต๊ะหมู่ตั้งกระถางลายครามปลูกต้นไม้ดัดบ้าง ก่อเขามอบ้าง มีดอกไม้จีนผูกแลรูปสัตว์ต่าง ๆ ปั้นด้วยสีผึ้งประสมชันตัวเล็ก ๆ วางประดับด้วยทุกกระถางตั้งสลับกัน โคมรูปเหมือนตะโพนข้างละแถว

ข้างพระที่นั่งเสวตรฉัตรด้านใต้ทอดที่ประทับตั้งเครื่องนมัสการทองใหญ่ แถวเสาด้านใต้ถัดที่ประทับออกมาเสา ๑ ตั้งโต๊ะกลมวางเครื่องนอระมาด เขาโคเขาต่าง ๆ หลังโต๊ะผูกงาพลายปรายดัยกรสวมปลอกทองคำ ต่อลงมาปูอาศน์สงฆ์ แถวเสาด้านเหนือตั้งโต๊ะย่อม ๆ วางขวดปั้ก ดอกไม้คู่ ๑ พานดอกไม้พาน ๑ เชิงเทียนคู่ ๑ ทุกเสา หลังเสาตั้งหีบ เพลง ๒ หีบใช้หมุนด้วยมือเมื่อเวลาประโคม ที่เชิงเสาทั้งสองแถวตั้ง ขวดปั้กดอกบัวหลวงบัวขม บัวเผื่อน ดอกสามหาวเสาละ ๔ ขวดทุกเสา ที่หลังลับแลพระทวารด้านนาตั้งโต๊ะจีนเครื่องพร้อมข้างละโต๊ะ ตรงพระ ทวารกลางตั้งขันน้ำใหญ่ติดเทียนคาถากระถางธูปใหญ่กระถาง ๑ ราว เทียนราว ๑ ที่พระสงฆ์นั่งอีกราว ๑ น่าเสาหลังเสาทั้งสองแถวเยียงยน ผูกเชือกแดงข้างละ ๒ สายแขวนฉากเขียนเรื่องเวสสันตรชาฎก ๑๓ กัณฑ์ แลพวงดอกไม้ภู่กลิ่นต่าง ๆ เกณฑ์ข้าราชการฝ่ายน่าร้อยมาแขวนเต็ม ทั้ง ๔ สาย ที่แขวนใต้โคมหวดโคมระย้าเปนส่วนเกณฑ์ข้างในร้อยทั่วไป ที่เฉลียงตรงที่ประทับออกมาห้องหนึ่งกั้นเพียมกระจก ที่ในฉากตั้งโต๊ะ หม่อย่างย่อมหมู่ ๑ ทอดที่ประทับอีกแห่ง ๑ ที่ข้างนอกท้องพระโรงด้าน ใต้ปั้กปรำ ผูกห้อยพวงดอกไม้ผลไม้ต่าง ๆ ตามเสาผูกธงคาถาพัน แขวนยันต์มหาชาติ กระดาษไทยปรุเปนรูปภาพเรื่องพระเวสสันดร ใน ปรำตั้งสิ่งของคาวหวานขนมผลไม้เครื่องกัณฑ์ บนเฉลียงน่าท้องพระโรง ตั้งพิณพาทย์เครื่องใหญ่แตรสังข์กลองแขกมโหรี ที่ลานน่าตั้งซุ้มตะเกียง ๔ ซุ้มซุ้มละ ๒๕๐ ดวง ที่ประตูชั้นนอกปั้กราชวัตรฉัตรกระดาษผูกต้นกล้วย

ต้นอ้อย พระสงฆ์ที่ถวายเทศนาอริยสัจ ๔ กัณฑ์ มหาชาติกัณฑ์ทศพร นครกัณฑ์ กำหนดต้องพระราชาคณะผู้ใหญ่ กัณฑ์อื่น ๆ ก็เปนพระองค์เจ้าพระ พระองค์เจ้าเณรที่ทรงผนวชใหม่บ้างเก่าบ้าง บางปีหม่อมเจ้าสามเณรก็มีบ้าง พระราชาคณะสามัญถานานุกรมที่เทศน์ดีฤๅที่ทรงคุ้นเคยโปรดปรานบ้าง พระสงฆ์อนุจรที่เทศน์ดีจริง ๆ บ้าง พระรับสัพพีวันขึ้น ๑๔ ค่ำแรม ๑ ค่ำวันละ ๔ รูป วันขึ้น ๑๕ ค่ำ ๔ ผลัด ๑๖ รูป เครื่องกัณฑ์เทศน์ไตรมีผ้ากราบลายพระยันต์พิมพ์ บาตรถลกอัดตลัดย่ามอัดตลัด พัดโหมด ที่บูชา ที่ชา กระยะหมากยี่ปุ่น กระยะยาแก้โรคต่าง ๆ ร่มซุบสีผึ้ง รองเท้า โคมหิ้ว กาถ้วย กะโถนถ้วย เสื่ออ่อน หมอนอิง ขวดน้ำผึ้ง น้ำมัน อั้งโล่ กาทองแดง ตะลุ่มมีฝาคาวหวาน ธูปเทียนมัดละ ๕๐ เล่ม ปัจจัยมูลติดเทียนกัณฑ์ละ ๕ ตำลึง พระรับสัพพีมีสบงธูปเทียนหมากพลู ๓ วัน ๒๕ รูป มีสำรับพระเทศน์พระรับสัพพี ๒ เวลาเช้าเพน เลี้ยงบนพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ วันขึ้น ๑๔ ค่ำ ๑๑ สำรับ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ ๑๔ สำรับ วันแรมค่ำ ๑๑ สำรับ เครื่องกัณฑ์เทศน์ของคาวหวานขนมผลไม้ต่าง ๆ เกณฑ์พระบวรวงศ์ฝ่ายในท้าวนางเปนผู้ทำ ของหลวงจ่ายเข้าสารกัณฑ์ละกระบุง เงินกัณฑ์ละ ๘ บาท ทั้ง ๑๗ กัณฑ์

อนึ่งฉัตรร้อยดอกมลิจำปาตั้งวันละ ๑๒ ฉัตร ๓ วัน ๓๖ ฉัตร เกณฑ์ข้าราชการตำแหน่ง พระยาแลเจ้ากรมพระตำรวจ ๘ กรม หัวหมื่นมหาดเล็ก ๔ บังแทรกประดับดอกไม้สดผลฟักเหลืองมะละกอตั้งวันละ ๑๐ สามวัน ๓๐ เกณฑ์ข้าราชการตำแหน่งพระ ที่หลวงขุนนอกนั้นเกณฑ์

พวงดอกไม้ภู่กลิ่นระย้าต่าง ๆ แขวนตั้งตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ดอกบัวต่าง ๆ ดอกสามหาวเกณฑ์หัวเมือง พวงผลไม้ต่าง ๆ กรมพระคลังสวน ดอกไม้ต่าง ๆ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยถวาย

ในการมีเทศน์มหาชาตินี้ เสด็จพระราชดำเนินออกทางพระทวารเฉลียงด้านใต้ในฉาก พระบวรวงศ์เธอแลข้าราชการฝ่ายในออกทางพระทวารเฉลียงด้านเหนือฟังในพระสูตรนอกฉาก

วันขึ้น ๑๕ ค่ำ แรมค่ำ ๑ เวลาเที่ยงเศษ เสด็จออกทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการเทียนประจำกัณฑ์แลตะเกียงสำหรับซุ้ม ๔ ตะเกียง โปรดให้พระองค์เจ้าเล็ก ๆ จุดเทียนเครื่องนมัสการที่ตั้งข้างพระแท่น ๒ สำรับ เจ้าพนักงานจุดเทียนโต๊ะหมู่โต๊ะทั้งปวงทั่วไป ทรงศีลแล้วประทับทรงฟังในฉาก เทศน์จบแล้วเสด็จทรงประเคนเครื่องไทยธรรมเหมือนกันทั้ง ๒ กัณฑ์ เสด็จขึ้นบ่าย ๓ โมงเศษทั้ง ๒ วัน วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เวลาเช้าโมง ๑ เสด็จออกทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการแลเทียนในที่ทั้งปวงเหมือนวันก่อน แปลกแต่วันนั้นมีเทียนคาถาด้วย ทรงศีลแล้วประทับในฉาก เมื่อยแรก ๆ ประทับทรงฟังอยู่จนจบ ๑๓ กัณฑ์ ภายหลังทรงอยู่เพียงกัณฑ์หิมพานต์จบ ทรงประเคนเครื่องไทยธรรมแล้วเสด็จขึ้นเสียคราว ๑ ถ้าบ์ใดมีพระองค์เจ้าทรงผนวชถวายเทศน์กัณฑ์ไรก็เสด็จออกในกัณฑ์นั้น ไปเสด็จตอนค่ำก็เมื่อถึงกัณฑ์มหาราชที่เปนกัณฑ์โปรดมากเพราะเคยทรงเทศน์เมื่อทรงผนวช พระราชทานรางวัล

ข้างทรงติเตียนข้างเปนการครึกครื้นเสมอ แล้วทรงฟังต่อไปจนจบ (นครกัณฑ์) พระสงฆ์ถวายอติเรกถวายพระพรลาแล้ว เวลา ๒ ยาม เศษเสด็จพระราชดำเนินลงลอยพระประทีป เสร็จการพระราชกุศลเทศนามหาชาติเท่านี้,

อนึ่งในวันแรมค่ำ ๑ มีการเชิญพระบรมอัษฐิพระอัษฐิออกตั้งสดัปกรณ์กาลานุกาลตามเคยเหมือนที่กล่าวมาแล้ว แลมีดอกไม้เพลิงบูชาพระพุทธสิหิงค์คืนละ ๕ พุ่มทั้ง ๓ คืน,

หมดฉบับเพียงเท่านี้

หมายรับสั่งวังน่า

อาราธนาพระสงฆ์มาสวดพุทธมนต์และรับพระราชทานฉัน ณพระที่นั่งฝ่ายในพระราชวังบวร

ด้วยพระยาทิพมณเฑียรรับพระราชบัณฑูรใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ทรงพระราชศรัทธาทำบุญที่พระที่นั่งในพระราชวังบวรฝ่ายใน แต่ณวันเดือน ๖ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีเถาะเอกศก (พ.ศ. ๒๔๒๒) เวลาบ่าย ๒ โมง พระสงฆ์ราชาคณะ ๕ รูปสวดพระพุทธมนต์ รุ่งขึ้นณวันเดือน ๖ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เวลาเช้าพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน นั้นให้สังฆการีนิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะ ๕ รูป เข้าไปทางประตูอลงการโอฬาร์สวดพระพุทธมนต์รับพระราชทานฉัน รับเภสัชองคาตถวายพระสงฆ์ให้พร้อมทั้ง ๒ เวลา แล้วให้เบิกบาตรดิน ๔ บาตร ด้ายดิบหนัก ๕ ตำลึงต่อชาวพระคลังในซ้าย ตั้งน้ำพระพุทธมนต์จับสายสิญจน์พระสงฆ์ถือสวดให้พอเหมือนอย่างทุกครั้ง อนึ่งให้ชาวพระคลังศุภรัตจัดอาศนเข้าไปทางประตูอลงการโอฬาร์ลาดบนเก้าอี้ผ้าลายวิลาดปูให้พอทั้ง ๒ เวลา แล้วให้รับเทียน ๕ มัด ธูป ๕ มัด หมากพลู ๕ ซองต่อท่านพนักงานฝ่ายใน ถวายพระสงฆ์ณวันเดือน ๖ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เวลาเช้า อนึ่งให้ชาวพระคลังมหาสมบัติจัดกะโถนขันน้ำจอกลอย ๕ สำรับเข้าไปทางประตูอลงการโอฬาร์ให้ทันกำหนดทั้ง ๒ เวลา อนึ่งให้ชาวพระคลังพิมานอากาศจัดพรมฝรั่ง โต๊ะจีนเครื่องบูชา ๑ โต๊ะ เข้าไปทางประตูอลงการโอฬาร์ปู

ลาดในพระที่นั่งให้พอ ตั้งโต๊ะจีนเครื่องบูชาพระพุทธรูปพระไชยเงินให้พร้อมทั้ง ๒ เวลา อนึ่งให้ชาวพระคลังในซ้ายจ่ายบาตรดิน ๔ บาตร ด้ายดิบหนัก ๕ ตำลึง ให้สังฆการีตั้งน้ำพุทธมนต์ขึงสายสิญจน์วงพระที่นั่งแลพระสงฆ์ถือสวด แลจ่ายสีผึ้งหนัก ๒ ชั่ง ๓ ตำลึง ๒ บาท ด้ายดิบหนัก ๒ ตำลึง ให้ทันพนักงานฝ่ายในฟั่นเทียนถวายพระสงฆ์ แลจ่ายน้ำตาลทรายหนัก ๑๐ ตำลึง ให้วิเสศต้มน้ำชุบาน แต่ณวันเดือน ๖ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เวลาเช้า อนึ่งให้กรมราชบัณฑิตเชิญพระพุทธรูปพระไชยเงินขึ้นพระราชยานเข้าไปทางประตูสถานมณเฑียร เชิญประดิษฐานไว้บนโต๊ะจีนในพระที่นั่งให้พร้อมทั้ง ๒ เวลา อนึ่งให้เจ้าพนักงานจัด พิณพาทย์ กลองแขกแตรสังข์ เข้าไปทางประตูอลงการโอฬาร์ ตีประโคมเมื่อพระสงฆ์สวดฉันให้พร้อมทั้ง ๒ เวลา อนึ่งให้กรมนาจ่ายเข้าสารซ้อมนาสวนที่ขาวดี ๑๕ ทะนาน ให้วิเสศฉ้อทานหุงถวายพระสงฆ์ฉันตั้งแต่ณวันเดือน ๖ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เร่งจ่ายให้แต่ณวันเดือน ๖ ขึ้น ๑๑ ค่ำ อนึ่งให้ชาวที่ใหญ่จัดบาตรพม่า ๒ บาตร เข้าไปทางประตูอลงการโอฬาร์ ตั้งน้ำพระพุทธมนต์ในพระที่นั่งรับเทียนต่อพนักงานฝ่ายในจุดตั้งเมื่อพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ด้วยให้ทันเวลา อนึ่งให้นายสินมหาดเล็กจัดดอกไม้สดเข้าไปทางประตูอลงการโอฬาร์ ปักขวดใส่โถจานแก้วประดับบนโต๊ะจีนพระพุทธรูปพระไชยเงินเมื่อพระสงฆ์สวดฉันทั้ง ๒ เวลา อนึ่งให้สนมพลเรือนรับเครื่องนมัสการทองใหญ่ให้มี พุ่มเข้าตอก พุ่มดอกไม้ ธูปเทียน ๕ สำรับสำหรับเครื่องให้พร้อมต่อท่านพนักงานฝ่ายในเชิญเข้าไปทาง

ประตูลงการโอฬาร์ตั้งถวายทรงจุดบูชาเมื่อพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ฉัน ตามกำหนดวันทั้ง ๒ เวลา แล้วพวงดอกไม้สดห้อยในพระที่นั่งด้วย ๓๐ พวง อนึ่งให้ร้องงานสี่ตำรวจจัดเก้าอี้ผ้าลายวิลาศยกบพระแท่นถวายทรง ประเคนเข้าไปทางประตูลงการโอฬาร์ตั้งในพระที่นั่ง ๑ สำรับ สำหรับ พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ฉันให้ทันทั้ง ๒ เวลา อนึ่งให้ชาวพระคลังราช การจัดเสื่อราว เสื่อห้อง เข้าไปทางประตูลงการโอฬาร์ปูในพระที่นั่งให้พอ แล้วจ่ายพื้นแสมรอนขนาดกลางให้หมื่นนายประตูซ้ายขวา ๑๕๐ ดุ้นขนส่ง ณโรงสำรับคาวหวานแลวิเสศฉ้อทาน ๒๐ ดุ้นหุงเข้าถวายพระสงฆ์ เร่งจ่าย ให้ทันแต่ณวันเดือน ๖ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เวลาบ่าย อนึ่งให้ตำรวจวังทนายเลือกหอก เข้าไปทางประตูสถานมณเฑียรยกสำรับคาว ๖ สำรับ หวาน ๖ สำรับ ตั้งใน พระที่นั่งถวายพระสงฆ์ฉันให้ทันเวลา อนึ่งให้กรมท่าซ้ายจัดน้ำร้อนน้ำชา ใส่ถาดเข้าทางประตูลงการโอฬาร์ ถวายพระสงฆ์เมื่อสวด ๕ ที่เมื่อฉัน ๕ ที่ทั้ง ๒ เวลา อนึ่งให้ข้าทูลลออง ๆ ผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือนที่ มีตำแหน่งเฝ้าเข้าไปปรนนิบัติพระสงฆ์สวดฉันในพระที่นั่งทั้ง ๒ เวลา อนึ่ง ให้หมื่นนายประตูซ้ายขวาทำฎีกาไปเบิกพื้นแสมรอนขนาดกลาง ๑๕๐ ดุ้น ต่อชาวพระคลังราชการขนส่งณโรงสำรับคาวหวานแต่ณวัน เดือน ๖ ขึ้น ๑๑ ค่ำ อนึ่งให้ชาวพระอภิรมย์ ชาวพระราชยาน จัดสัปทน ๑ เสลี่ยง ๑ ไป รับเลขต่อพันนรนิกร พันเทพ ๔ คนสวมกางเกง ไปรับพระพุทธรูป พระ ไชยเงินณพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ เชิญเข้าไปทางประตูสถานมณเฑียร เข้าในพระที่นั่งเมื่อพระสงฆ์สวด ๑ เวลาฉัน ๑ เวลาทั้ง ๒ เวลา อนึ่งให้

พันนรนิกร พันเทพ จ่ายเลข ๔ คนให้กับชาวพระราชยานหามเสลี่ยงพระพุทธรูป ๑ เสลี่ยง ให้จ่ายวันพระสงฆ์สวด ๑ เวลาฉัน ๑ เวลาทั้ง ๒ เวลา อนึ่งให้ท่านพนักงานฝ่ายในจัดเครื่องนมัสการทองใหญ่ให้มี พุ่มเข้าตอก ๕ พุ่ม ดอกไม้ ๕ เทียน ๕ ธูป ๕ สำรับเครื่องให้พร้อม ส่งให้สนมพลเรือนเชิญเข้าไปทางประตูอลงการโอฬาร์ตั้งในพระที่นั่ง เมื่อพระสงฆ์สวด ๑ สำรับฉัน ๑ สำรับทั้ง ๒ เวลา แล้วให้จัดเทียนน่าโต๊ะจีนหนักเล่มละ ๒ ตำลึง ๔ เล่ม เทียนตั้งพระสงฆ์สวดหนักเล่มละ ๑ ตำลึง ๓ เล่ม เทียนหนักเล่มละ ๑ บาทมัดละ ๒๐ เล่ม ๕ มัด ธูปมัดละ ๒๐ ดอก ๕ มัดส่งให้ตามพนักงาน อนึ่งให้ท่านพนักงานฝ่ายในร้อยพวงดอกไม้สด ระย้า ๖ ภู่กลิ่น ๘ ว่าว ๗ อุบะ ๗ พวง ส่งให้สนมพลเรือนแขวนในพระที่นั่งวันพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ด้วยให้ทันเวลา อนึ่งให้ท่านพนักงานฝ่ายในชาวพระเครื่องต้นจัดสำรับคาว ๖ หวาน ๖ สำรับส่งให้ตำรวจวัง ทนายเลือกหอก ยกเข้าไปตั้งให้ทันเวลา อนึ่งให้วิเสศหมากพลูจัดเภสัชอังคาดส่งให้สังฆการีเข้าไปถวายพระสงฆ์เมื่อสวดตั้งพาน ๕ พาน อังคาดซองละ ๕๐ จีบ ๕ ซอง เมื่อฉันตั้งพาน ๕ พาน อังคาดซองละ ๕๐ จีบ ๕ ซอง แล้วให้จัดน้ำชุบาน ๕ โถ ส่งให้สนมพลเรือนถวายพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ด้วยให้ทันเวลา อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง.

หมาย ฝ่ายใน เครื่องนมัสการ ๑ ภู่กลิ่น ๑ สำรับคาวหวาน ๑ วิเสศฉ้อทาน ๑ วิเสศหมากพลู ๑ รวม ๕ ฉบับ.

หมายรับสั่งวังน่า

อาราธนาพระสงฆ์ราชาคณะเข้ามาถวายพระธรรมเทศนา

ด้วยพระยาทิพมณเฑียรรับพระราชบัณฑูรใส่เกล้า ๆ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ สั่งว่าทรงพระราชศรัทธาให้อาราธนาพระสงฆ์ราชาคณะเข้ามาถวายพระธรรมเทศนาวันละกัณฑ์ในพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย ตั้งแต่ณวันเดือน ๘ แรม ๑ ค่ำเวลาค่ำปีระกาสัปตศก (พ.ศ. ๒๔๒๘) เสมอทุกวันไปกว่าจะถ้วนไตรมาศ ๓ เดือน นั้นให้สังฆการีนิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะเข้ามาถวายพระธรรมเทศนาวันละกัณฑ์ กับพระสงฆ์ ๔ รูปรับสัพพีด้วยเสมอทุกวัน รับเภสัชอังคาตต่อวิเสศหมากพลูถวายพระสงฆ์ทั้งเทศนา รับสัพพี เหมือนอย่างทุกครั้ง อนึ่งให้ชาวที่ใหญ่จัดราวเทียนตั้งที่พระสงฆ์พึงเทศนา ข้าราชการพึงเทศนาทั้ง ๒ ราว แล้วให้เอาเชิงเทียนมาติดเทียนตั้ง รับ ส่ง พระสงฆ์เสมอทุกวันเหมือนอย่างทุกครั้ง อนึ่งให้มหาดไทย กลาโหม หมายบอกข้าทูลลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหาร พลเรือน ที่มีตำแหน่งเฝ้า เข้ามาพึงพระธรรมเทศนาวันละกัณฑ์เสมอทุกวันไปเหมือนอย่างทุกครั้ง อนึ่งให้มหาดเล็กรับเครื่องนมัสการเครื่องทรงธรรมต่อท่านฝ่ายในวันละสำรับ ให้มีดอกไม้ธูปเทียนสำหรับให้พร้อม แล้วให้รับเทียนดูหนังสือหนักเล่มละ ๑ ตำลึง ๒ บาทวันละ ๒ เล่ม เทียนมัดหนักเล่มละ ๑ บาท ๑๐ เล่มวันละ ๑ มัด เทียนพระสงฆ์พึงเทศน์ ตำรวจน่าพึงเทศน์หนักเล่มละ ๒ สลึงวันละ ๔๐ เล่ม

ผ้าสบงวันละผืน ธูปดอกวันละมัด ธูปจีนวันละ ๕๐ ดอกคอยถวายพระสงฆ์ แต่เทียนวันละ ๒๐ เล่มส่งให้ตำรวจน่า จุดติดราวเทียนเสมอทุกวันไปเหมือนอย่างทุกครั้ง อนึ่งให้ตำรวจน่าผู้อยู่เวรในรับเทียนวันละ ๒๐ เล่มต่อมหาดเล็ก จุดติดราวเทียนบูชาพระธรรมเทศนาเสมอทุกวันไปเหมือนอย่างทุกครั้ง อนึ่งให้ชาวพระคลังศุภรัตจัดอาศนไปแต่งถวายพระสงฆ์เทศนา ฟังเทศน์ ให้พอ อนึ่งให้ชาวพระคลังมหาสมบัติจัดเงินวันละ ๑ ตำลึงติดกัณฑ์เทศน์เสมอทุกวัน แล้วให้รับเทียนหนักเล่มละ ๑ ตำลึงต่อท่านฝ่ายใน แล้วให้จัดกะโถนขันน้ำมีจอกลอยไปตั้งถวายพระสงฆ์เทศนา ฟังเทศน์ให้พอเหมือนอย่างทุกครั้ง อนึ่งให้ชาวพระคลังในซ้ายจ่ายสีผึ้งด้าย จำนวนเดือน ๘ สิบห้าวันสีผึ้งหนัก ๑๑ ชั่ง ๑๒ ตำลึง ๒ บาท ด้ายหนัก ๑๒ ตำลึง เดือน ๙ สีผึ้งหนัก ๒๒ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ด้ายหนัก ๑ ชั่ง ๒ ตำลึง เดือน ๑๐ สีผึ้งหนัก ๒๓ ชั่ง ๕ ตำลึงด้ายหนัก ๑ ชั่ง ๓ ตำลึง เดือน ๑๑ สิบห้าวันสีผึ้งหนัก ๑๑ ชั่ง ๑๒ ตำลึง ๒ บาท ด้ายหนัก ๑๒ ตำลึง รวมทั้งสิ้นสีผึ้งหนัก ๖๙ ชั่งด้ายหนัก ๓ ชั่ง ๙ตำลึง ให้ท่านพนักงานฝ่ายในฟั่นเทียนใช้ในการมีพระธรรมเทศนา เสมอทุกวันไปเหมือนอย่างทุกครั้ง อนึ่งให้พนักงานฝ่ายในจัดเครื่องนมัสการเครื่องทรงธรรมวันละสำรับ ให้มีดอกไม้ธูปเทียนสำหรับเครื่องให้พร้อม กับเทียนดูหนังสือหนักเล่มละ ๑ ตำลึง ๒ บาท วันละ ๒ เล่ม เทียนติดเงินหนักเล่มละ ๑ ตำลึง วันละ ๑ เล่ม เทียนมัดหนักเล่มละ ๑ บาท มัดละ ๑๐ เล่ม วันละมัด เทียนนำพระหนักเล่มละ ๑ ตำลึง วันละ ๒ เล่ม

เทียนพระสงฆ์พึ่งเทศน์ ข้าราชการพึ่งเทศน์หนักเล่มละ ๒ สลึง วันละ ๔๐ เล่ม เทียนจงกลหนักเล่มละ ๑ บาท วันละ ๑๐ เล่ม ธูปมัดละ ๑๐ ดอกวันละมัด ธูปจีนวันละ ๕๐ ดอก ส่งให้มหาดเล็กเหมือนอย่างทุกครั้ง อนึ่งให้ท่านเจ้าพนักงานพระคลังฝ่ายในจัดผ้าสบงประกอบเท้าวันละ ๑ ผืน ส่งให้มหาดเล็กเหมือนอย่างทุกครั้ง อนึ่งให้วิเสศหมากพลูจัดเภสัชอังคาตซองใหญ่ ๑ ซอง ๆ เล็ก ๑๕ จีบ ๕ ซอง ส่งให้กรมวังมหาดเล็กเสมอทุกวันไปเหมือนอย่างทุกครั้ง อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง.

หมายพนักงานฝ่ายในพระคลัง ๑ เครื่องทรงธรรม ๑ วิเสศหมากพลู ๑ รวม ๓ ฉบับ.

